

УДК 201.8: 316.3 [043.3]

В. В. МАШЧЫЦЬКА

ЛІНГВІСТЫЧНАЕ ВЫМЯРЭННЕ САЦЫЯЛЬНЫХ КАНФЛІКТАЎ У СУЧАСНАЙ ФІЛАСОФІІ МОВЫ

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў

(Паступіў у рэдакцыю 15.05.2012)

Уводзіны. Адзін з найважнейшых напрамкаў даследавання ў межах сучаснай філасофіі мовы – разгляд сацыяльнага ў семіятычным праламленні, калі любы сацыяльны і культурны феномен (ад штодзённага мыслення да мастацтва, філасофіі, палітыкі) непазбежна замацаваны ў знаках і ў якасці знакавых механізмаў могуць быць інтэрпрэтаваны. Усё большая ўвага надаецца лінгвістычнай праблематыцы і шматпланавым сацыяльным адносінам, якія ўзнікаюць з нагоды мовы і становяцца арганічнай часткай трансфармацый, перажываемых сацыяльна-гуманітарнымі навукамі.

Праблематыка мовы і моўных адносін актуалізуецца ва ўмовах працэсаў глабалізацыі, умацнення значнасці ўзаемаразумення пры ўтрыманні ўсяго каштоўнага, што звязана з культурна-лінгвістычнай разнастайнасцю чалавецтва. Актуальнасць праблемы мовы ў асэнсаванні сацыяльных адносін набывае таксама выключную важнасць у сувязі з працэсам пераходу да інфармацыйнага грамадства.

Дадзены артыкул прысвечаны аналізу лінгвістычнага вымярэння сацыяльных канфліктаў у сучасных філасофскіх мадэлях. У якасці асноўных аб'ектаў аналізу ўзяты філасофскія канцэпцыі Ж. Бадрыяра, Р. Барта, О. Разенштока-Хюсі. Злучэнне ў рамках адзінай даследчай стратэгіі такіх розных канцэптуальных утварэнняў, як «сімуляцыя» Ж. Бадрыяра, «міфалогія» Р. Барта і «граматычны метада» О. Разенштока-Хюсі, можа стаць пацвярджэннем таго, што ў філасофскай навуцы маюць месца не толькі тэндэнцыі плюралізацыі, але і інтэграваны патэнцыял.

Міф як ідэалагічная нейтралізацыя канфлікту: Р. Барт. У працах Барта лінгвістычны аспект разгляду сацыяльных супярэчнасцей таксама распадаецца на два ўзаемазвязаныя аспекты: па-першае, сацыяльны супярэчнасці фіксуецца ў мове; па-другое, сацыяльныя канфлікты нейтралізуюцца ў сферы мовы, а менавіта пры дапамозе міфалагізацыі.

Фіксацыя сацыяльных супярэчнасцей у мове звязана перш за ўсё з падзелам энкратычнай і акратычнай моў ці, як іх па-іншаму называе Барт, сацыялектаў. Іх падзел грунтуецца на стаўленні да ўлады. Улада ў дадзеным выпадку разумеецца як здольнасць да ўстойлівай арганізацыі дыскурсу, хоць сувязь дыскурсу з уладай, як адзначае Барт, рэдка бывае прамой і непасрэднай. «Вайна ў мове» не натуральная, не першапачатковая. Яна ўзнікае там, дзе сацыяльнае адрозненне ператвараецца грамадствам у канфлікт: «... мяркуюць нават, што існуе першапачатковы паралелізм паміж падзелам грамадства на класы, расчлянненнем сімвалічнага поля, раздзяленнем моў і неўратычным расшчапленнем псіхікі» [2, с. 536]. Сацыялекты – вынік падзелу грамадства, калі асобныя групы «замыкаюцца» ў межах пэўнай мовы. Выснова Барта катэгарычная: мова прымушова ў адносінах да тых, хто на ёй гаворыць. Мова не дазваляе, а прымушае. Нам ставіцца ў аб'язак ангажаванасць, дачыненне да аднаго з відаў моў.

Для мовы энкратычнай – унутрыўладнай – характэрная перш за ўсё ўсюдыіснасць: «Карыстаючыся падтрымкай дзяржавы, энкратычная мова ўсюдыісная: гэта мова размытая, цякучая і ўсёпранікальная, ёй прасякнуты працэсы таварнага абмену, сацыяльныя рытуалы, формы вольнага часу, сацыялізмвалічная сфера (асабліва, вядома, у грамадствах, дзе маецца масавая культу-

ра)» [2, с. 530]. Энкратычная мова расплывістая, выглядае як натуральная. Уладная мова складае апазіцыю ўсякай сістэмнасці, дакладней, яна хавае сваю сістэмнасць, спасылаючыся на «само сабой зразумелае». У якасці мовы доксы яго нялёгка распазнаць, і ў той жа час ад яго няма куды дзецца. Уладная мова таксама характарызуецца паўнатай, гэта дыскурс, у якім няма месца «іншаму».

Акратычныя дыскурсы выпрацоўваюцца па-за доксамі і накіраваны супраць яе. Дзеянне акратычнай мовы больш відавочнае ў параўнанні з энкратычным, рэпрэсіўная сутнасць якога завулявана: «акратычны сацыялект, знаходзячыся па-за ўладай, вымушаны звяртацца да прамога гвалту і дзейнічае праз падпарадкаванне, пускае ў ход наступальныя фігуры дыскурсу, закліканыя хутчэй прымусяць, чым заваяваць іншага. Два спосабы застрашвання адрозніваюцца таксама і роляй, якая прызнаецца ў іх за сістэмнасць: акратычны гвалт адкрыта засноўваецца на абдуманай сістэме, энкратычны ж рэпрэсіўнасцю сваю сістэму зацямяе» [2, с. 532].

Спосабам нейтралізацыі сацыяльных супярэчнасцей з'яўляецца міфалагізацыя – стварэнне сацыяльнага міфа. Міф мае моўную прыроду, гэта «выкрадзеная мова», другая семіятычная сістэма, якая можа будавацца на аснове любога сэнсу і нават на яго адсутнасці: «гэта мова, не жадаючая паміраць; з сэнсаў, якімі яна сілкуецца, яна здабывае лжывае, дэградаванае быццё, яна штучна адтэрміноўвае смерць сэнсаў і размяшчаецца ў іх з усімі выгодамі, ператвараючы іх у размаўляючыя трупы» [3, с. 99].

Барт прыводзіць некалькі прыкладаў змякчэння сацыяльнага падзелу пры дапамозе мовы. Вось некаторыя з іх.

I. Сацыяльнаму канфлікту, звязанаму з працэсам эмансіпацыі, адпавядае міф, названы Бартам «раманы і дзеці». Гаворка ідзе пра тое, што прызнаная грамадствам за пісьменнікамі сакрэтнае права на досыць вольны лад жыцця не тычыцца пісьменніц-жанчын, якія могуць паляпшаць сваё становішча, не змяняючы яго кардынальна: «Такім чынам, вы можаце быць свабоднай і смелай, гуляць у мужчыну, займацца, як і ён, пісьменніцтвам, але ніколі не аддаляйцеся ад яго, жывіце заўсёды пад яго наглядам, кампенсуйце свае раманы нараджэннем дзяцей; можаце трохі павесяліцца на волі, але затым хутка вяртайцеся да сваіх прамых абавязкаў. Адзін раман, адно дзіця, ледзь-ледзь фемінізму, ледзь-ледзь шлюбных абавязкаў; хай смелыя вопыты ў галіне мастацтва будуць моцна прывязаны да сямейных асноў: і літаратура, і сям'я будуць мець вялікую выгаду з такой перамены заняткаў; у галіне міфаў узаемадапамога заўсёды самая эфектыўная» [3, с. 64], «улюбляйцеся, прапуйце, пішыце, займайцеся камерцыяй або літаратурай, але пры гэтым вы заўсёды павінны памятаць, што існуе мужчына і што вы не створаны па яго падабенству; ваша саслоўе свабодна, але з той умовай, што яно залежыць ад мужчынскага саслоўя; ваша свабода – гэта раскоша, яна магчыма толькі пасля таго, як вы пагадзіліся ўзяць на сябе абавязкі, ускладзеныя на вас прыродай. Пішыце, калі вам так хочацца гэтага, і мы ўсе будзем ганарыцца вамі, але адначасова не забывайце нараджаць дзяцей, бо такая ваша жаночая доля. Сапраўды езуіцкая мараль: прыстасоўвайцеся, як хочаце, да маральных патрабаванняў, што прад'яўляюцца да вашага становішча, але ніколі не замахвайцеся на дагматы, на якіх яны заснаваны» [3, с. 64].

II. Супярэчнасць паміж «сваімі» і «чужымі», няздольнасць уявіць Іншага і змірыцца з яго існаваннем нараджае адразу два міфы – «марсіяне» і «закінуты кантынент». Крыніцай гэтых міфаў служыць непрыязнасць у адносінах да іншасці. Сутыкненні з «іншапланецянамі» – гэта сутыкненне з Іншым, тады як міф «закінуты кантынент» – спроба яго асіміляцыі і еўрапеізацыі. «Закінуты кантынент» – гэта міфалогія экзатызму, якая сцвярджае, што ва ўсіх усё аднолькавае, адрозненні – толькі ў знешняй каларыстыцы. Акцэнтаванне знешняй экзатычнасці вызваляе ад неабходнасці глыбіннага аналізу культурных адрозненняў, у выніку чаго «экзатычны» аб'ект пазбаўляецца гісторыі.

III. Канфлікт меркаванняў здымаецца міфам пад назвай «фота-шокі». Сутнасць яго – у нязвязанні гледачу сваёй мовы і пазбаўленні магчымасці вынесці сваё меркаванне выразнасцю паведамлення: «... Схопліванне ўнікальнага моманту здаецца адвольным, занадта наўмысным вынікам імкнення навязаць гледачу сваю мову, і гэтыя вынаходліва зробленыя фатаграфіі не робяць на нас ніякага ўражання; яны цікавяць нас роўна столькі часу, колькі мы на іх глядзім; яны не выклікаюць у нас ніякага водгуку, не хвалюць нас; мы занадта хутка пачынаем успрымаць іх як чысты знак; лімітавая выразнасць відовішча, яго падрыхтаванасць пазбаўляюць нас не-

абходнасці глыбокага асэнсавання малюнка ва ўсёй яго незвычайнасці; звездзена да ўзроўню простага паведамлення, фатаграфія не ў стане вывесці нас з душэўнай раўнавагі» [3, с. 161].

Міф, з'яўляючыся штучнай, другаснай семіятычнай сістэмай, адначасова фіксуе і здымае сацыяльны канфлікт.

Сацыяльны супярэчнасці як «хваробы мовы»: О. Разеншток-Хюсі. У канцэпцыі Разенштока-Хюсі мова таксама з'яўляецца сацыяльным феноменам. Здольнасць мовы ствараць сацыяльнае быццё ён лічыць ключавым пунктам у разуменні яе ўласнай сутнасці. З прычыны гэтага прырода мовы тлумачыцца праз разгляд яе «сацыяльных уласцівасцей», а аб'ектам філасофіі мовы з'яўляюцца толькі граматычныя формы, якія маюць «сацыяльны наступствы». У працах Разенштока-Хюсі таксама можна адрозніць два аспекты аналізу лінгвістычнай прыроды сацыяльных канфліктаў:

- лінгвістычная фіксацыя сацыяльных супярэчнасцей;
- лінгвістычная ліквідацыя сацыяльных супярэчнасцей.

Лінгвістычная фіксацыя сацыяльных канфліктаў дэманструецца на аснове інтэрпрэтацыі негатыўных бакоў грамадскага жыцця як маючых моўную прыроду. У якасці асноўных «сацыяльных бедстваў» называюцца анархія, заняпад, рэвалюцыя і вайна. Усе гэтыя грамадскія з'явы называюцца Разенштокам-Хюсі «дагістарычнымі», «дамоўнымі сітуацыямі», пры якіх неабходна свайго роду «вяртанне да мовы», «артыкуляцыя». Усе гэтыя з'явы выкліканы тымі ці іншымі «хваробамі мовы».

1. *Вайна.* Моўная «хвароба» вайны заключаецца ў тым, што супрацьстаячыя бакі не размаўляюць адзін з адным, мова замыкаецца ў межах кожнага з ваюючых. Вайна канчаецца, калі бакі пачынаюць размаўляць.

2. *Рэвалюцыя.* Стварае новую мову. Рэвалюцыя першапачаткова не артыкулявана, для яе поўнага ажыццяўлення неабходна новая мова, паколькі яна ажыццяўляе гвалт над існуючым светапарадкам, спрабуе зацвердзіць уласны.

3. *Заняпад.* У перыяд заняпаду грамадства занадта артыкуляванае, узнікае крывадушнасць, паўтор старога. У выніку грамадства губляе здольнасць жыць для будучыні, для наступных пакаленняў.

4. Пры *анархii* адсутнічае слуханне таго, што гаворыцца ў рамках уласнай супольнасці, што выклікае сацыяльную раз'яднанасць.

Такім чынам, усе пералічаныя феномены грамадскага жыцця маюць моўную прыроду, звязаны з моўнымі праблемамі. «Хваробы мовы» выклікаюць знікненне сумеснага часу і прасторы для членаў дадзенай сацыяльнай супольнасці, руйнуюць «цела» грамадства.

Для ілюстрацыі лінгвістычнай ліквідацыі сацыяльных супярэчнасцей Разеншток-Хюсі выкарыстоўвае паняцце «крыжа рэчаіснасці». Кожная сацыяльная група жыве ў сумесным часу і прасторы, «восі» часу і прасторы ўтвараюць так званы «крыж рэчаіснасці», асновай для стварэння дадзенай сацыяльнай «сістэмы каардынат» з'яўляецца мова. Слова – гэта сацыяльнае дзеянне, сацыяльная агульнасць – гэта надіндыўдуальны феномен, які можа ўзнікнуць толькі з прасторы мовы. Грамадскае жыццё ствараецца мовай: «Сацыяльнае цела – гэта заснаваны на словах парадак, сутнасцю якога з'яўляецца ўвасабленне» [4, с. 308], мова «альбо стварае супольнасць, альбо забівае яе» [4, с. 126]. «Крыж рэчаіснасці» ўтвараюць дзве восі прасторы (знешняе і ўнутранае) і дзве восі часу (мінулае і будучыня).

Тым самым ствараецца надіндыўдуальная цэласнасць, у якую пагружаны ўсе людзі, тое, што забяспечвае бесперапыннасць сукупнага чалавечага вопыту, стварае братэрства людзей у прасторы і часе. Казаць – значыць пранікаць у надіндыўдуальнае, звышпачуццёвае вымярэнне, за межы даступных асобнаму чалавеку прасторы і часу. З прычыны гэтага чалавечая мова стварае своеасаблівае «сілавое поле» паміж тымі, хто некалі жыў, і тымі, хто калі-небудзь памрэ. Гэта «сілавое поле» Разеншток-Хюсі па-іншаму называе «электрычнай сеткай мовы». Кажучы, чалавек знаходзіцца ў свайго роду цэнтры, прасторавыя і часавыя напрамкі ад якога і ўтвараць «крыж рэчаіснасці».

Мовай ствараецца намаганне, якое забяспечвае абарону ад хаосу і дэзарганізацыі, ад пагрозы ўпадзення ў дачалавечы стан. Пры дапамозе мовы кожная культура стварае сваю прастору і свой час, якія з'яўляюцца штучнымі і аднолькавымі для ўсіх членаў гэтай супольнасці. Усе дахры-

сціянскія культуры, згодна з Разенштокам-Хюсі, узнікаюць з дыялагічнай сітуацыі і ўяўляюць сабой дадзены раз і назаўсёды адказ на выклікі надіндывидуальнага прымусу сіл. Калі людзі кажуць адзін з адным пры дапамозе слоў, то Бог гаворыць з людзьмі з дапамогай «гештальтаў», або цэласных сітуацый, якія ставяць пад пытанне само чалавечае існаванне. Бог ставіць людзей у крытычную сітуацыю і патрабуе ад іх вольнага адказу. Таму кожная культура, паводле Разенштока-Хюсі, – гэта плод боскага імператыва. У гэтым сэнсе слова сацыяльна, у гэтым сэнсе мова ўяўляе сабой «жыццёвы працэс»: «Мова ўціхамірвае хаос прыроды, знішчае свару паміж асобнымі індывідамі, уласцівыя ім парывы існавання і недахоп свабоды ... Мова стварае свет, парадак, узаема сувязь і свабоду. Яна накладвае на чалавека некаторыя абавязкі і забяспечвае ўдзел у жыцці, пашыраючы галіну самога жыцця» [5, с. 110].

Сацыяльныя бедствы як «хваробы мовы» звязаны з парушэннямі альбо ў часе, альбо ў прасторы грамадства. Пры анархіі няма аднадушнасці, пры заняпадзе няма веры, пры рэвалюцыі няма павагі, пры вайне няма сілы. Такім чынам, анархія і вайна – бедства ў сацыяльнай прасторы, заняпад і рэвалюцыя – у сацыяльным часе. Крыніцай іх ліквідацыі таксама з’яўляецца мова. «Бедствы» грамадскага жыцця прымушаюць «прамаўляць» сваю свядомасць, натхняюць працэс пазнання.

У якасці прыкладу Разеншток-Хюсі прыводзіць наступныя тыпы маўлення:

- разважанне – прадумванне знешняга свету – умацаванне прасторавай восі;
- фармулёўка закону – кіраванне будучым – умацаванне часовай восі;
- аповяд – парадкаванне мінулага – умацаванне часовай восі;
- песня – стварэнне аднадушнасці ўнутры супольнасці – умацаванне прасторавай восі.

Такім чынам, дэманструецца наяўнасць лінгвістычнага вымярэння сацыяльных працэсаў: «Мова – фізічны носьбіт сацыяльных сувязяў, накіраваных на ўстанаўленне адносін» [5, с. 130], «Мова – гэта прасторава-часавы фізічны працэс, які валодае грамадскай значнасцю» [4, с. 123]. Мова таму перажывае любога індывіда, што не абмяжоўваецца складаннем часовых адносін, а імкнецца да фіксацыі доўгіх узаемадзеянняў. Менавіта таму гаворка трактуецца як «функцыя» грамадскіх адносін. На аснове гэтага магчыма адкрыццё адзінай падставы для любога сацыяльнага даследавання. Паколькі грамадства, з пункту гледжання Разеншток-Хюсі, «жыве» прамовай і памірае ў яе адсутнасць, пастолькі граматыка можа даць метадад вывучэння сацыяльнай рэчаіснасці. Крыніцай «жыццёвых сіл» грамадства з’яўляецца мова; прырода мовы і прырода грамадства цесна ўзаемазвязаны: сацыяльнасць мовы ў канцэпцыі мысліцеля – гэта адзін з аспектаў яго «ненатуральнасці», надпрыроднасці. Таму менавіта вывучэнне мовы можа найбольш адэкватна ахарактарызаваць сацыяльную рэальнасць. Гэта свайго роду абгрунтаванне прапанаванай Разенштокам-Хюсі метадалогіі сацыягуманітарнага пазнання абвясчае вучэнне пра мову навукай пра «крывяносную сістэму грамадскага арганізму» [5, с. 12].

У дадзеным кантэксце неабходны паслядоўны падзел сапраўднай і несапраўднай мовы. У штодзённым, інструментальным прымяненні мова выконвае тры функцыі, што і гукі, якія выдаюцца жывёламі, і, можа быць, да іх прыраўнаваныя. Ні адна з сутнасных характарыстык сапраўднай мовы да штодзённай мовы не дастасуецца. З іншага боку, Разеншток-Хюсі адрознівае слова-дзеянне, гаворку як дзеянне. У якасці такой можа выступаць толькі фармальна гаворка. Гэтыя два віды мовы разглядаюцца як прынцыпова розныя, несупастаўныя ні па сутнасных характарыстыках, ні па выконваемых функцыях, ні па мэтах, на якія накіраваны. Фармальна гаворка – сродак стварэння, падтрымання і абнаўлення палітычнага парадку, а таксама сродак фарміравання сацыяльнай цэласнасці. Такая мова дапамагае чалавеку ўзвысіцца над хаосам: «Мова зыходзіць не з common sense, а прыходзіць да нас ад бацькоў – творцаў новай арганізацыі. Чалавечы розум выкарыстоўвае і робіць штодзённай існуючую мову, і дзякуючы яму мы адчуваем сябе як дома ва ўмовах жорсткага і непахіснага палітычнага парадку» [4, с. 118]. Сапраўднае слова ў Разенштока-Хюсі – гэта акт веры, згуртаванасці, паслушэнства, грамадскага дзеяння, яно павінна быць заснавана на трайнай сувязі паміж грамадскасцю, чалавекам і духам. Калі з фармальнай мовай Разеншток-Хюсі звязвае стварэнне і падтрыманне сацыяльнай і палітычнай цэласнасці, то звычайна мова можа паслужыць прычынай збояў у іх функцыянаванні з прычыны яе няздольнасці зразумець значэнне вялікіх формаў мовы.

Сапраўдная ўлада мовы выяўляецца ў яе публічнасці, у звароце да слухачоў. Публічнасць выказванняў гарантуе, што сказанае мы адносім да сябе. Сапраўдную сілу мовы Разеншток-Хюсі бачыць у загадзе, менавіта гэтая форма дазваляе адчуць, што такое мова. Загад дзівіць, пазбаўляе самастойнасці, выводзіць з раўнавагі розум. Гэта і ёсць, на думку мысліцеля, сіла сапраўднай мовы. Таму чалавек, які ніколі не атрымліваў загадаў, не ведае сапраўдную сілу мовы.

Сацыяльная іерархія таксама першапачаткова звязана з распазнаваннем у чалавечай супольнасці сапраўднай і несапраўднай мовы. У прыродзе няма падзелу на сапраўднае і лжывае, бачнае і сапраўднае, сур'ёзнасць і гульню. Гэта адрозненне выяўляецца толькі ў грамадстве і ўзнікае першапачаткова ў мове.

Сацыяльны канфлікт і сістэма знакаў: Ж. Бадрыяр. У канцэпцыі Ж. Бадрыяра даследаванні сацыяльных канфліктаў ажыццяўляецца, зыходзячы з прынцыпу гіперрэчаіснасці. У сучасную эпоху сацыяльнае становіцца гіперрэчаісным, грунтуецца на сімуляцыі, што азначае знікненне розніцы паміж рэальнасцю і ўяўным. Адпаведна, са стратай рэальнасці ў сферу сімуляцыі перамяшчаецца і аналіз сацыяльнага. Ж. Бадрыяр пастуліруе, што ва ўмовах гіперрэчаіснасці фактычна не засталася месца для рэальных сацыяльных супярэчнасцей. Яны перамяшчаюцца ў семіятычную сферу, у сферу сімуляцыі.

Гэта праўляецца ў двух момантах. Па-першае, адбываецца знакавая дыферэнцыяцыя грамадства, якая замяняе рэальныя супярэчнасцей. Па-другое, магчымыя пратэсты супраць «панавання сімулякраў» таксама разгортваюцца ў семіятычнай сферы.

Першы аспект семіятычнага адлюстравання сацыяльных супярэчнасцей звязаны з дыферэнцыяцыяй людзей з дапамогай знакаў. У працы «Сістэма рэчаў» Бадрыяр прыходзіць да высновы, што сучасная сістэма спажывання заснавана не на спажыванні і асалодзе, а на кодэксе знакаў і адрозненняў. Спажыванне з'яўляецца эквівалентам мовы, у якім першасная не першапачатковая функцыя, не эканамічны складнік, а сацыялагічная сістэма знакаў. Важны не кошт, а сімвалічнае значэнне. Тавары сёння вырабляюцца як знакі, а знакі (маецца на ўвазе культура і мастацтва) – як тавары. Знакавы характар маюць вытворчасць і праца; вакол нас не рэчы, а знакі – знакі шчасця, прэстыжу, самой рэальнасці. Спажываюцца не рэчы, а адносіны. Зварот, купля, продаж і прысваенне рэчаў як знакаў складае мову нашай культуры. Члены грамадства маюць зносіны на гэтай мове. Прачытанне мовы рэчаў дае разуменне таго, як функцыянуе сучаснае грамадства.

Адна з функцый знакаў-рэчаў – знакавая стратыфікацыя грамадства. Знакавая дыферэнцыяцыя грамадства ліквідуе рэальныя сацыяльныя супярэчнасці. Ідэальнай прасторай для рэалізацыі знакавага расслаення грамадства з'яўляецца, паводле Бадрыяра, сучаснае гарадское асяроддзе. Калі ў XIX стагоддзі горад быў палітыка-індустрыяльным палігонам, то сёння гэта палігон знакаў, кодаў, сродкаў масавай інфармацыі. Сутнасць сучаснага горада – у знаку, не выпадкова Бадрыяр у працы «Сімвалічны абмен і смерць» ужывае ў дачыненні да горада паняцце «семіякратыя»: «Кожная практыка, кожнае імгненне паўсядзённага жыцця аднесены з дапамогай разнастайных кодаў да вызначаных прасторы-часу... Сістэма прайграе сябе не толькі ў эканамічнай прасторы, але і ў глыбіні – праз складаную сістэму знакаў і кодаў, праз сімвалічнае разбурэнне сацыяльных адносін... Сёння ён з'яўляецца пераважным месцам выканання знакаў – як выканання прысуду, ад якога залежыць жыццё або смерць... Яго сутнасць – зняволенне ў знаку – паўсюль. Ён увесь уяўляе сабой гэта тэлебачання, рэкламы, гэта спажываюцца, загадзя пралічаных чытачоў... Кожны прастора і час гарадскога жыцця ўтвараюць асаблівае гэта, і ўсе яны паведамляюцца паміж сабой. Сёння сацыялізацыя, дакладней дэсацыялізацыя, адбываецца шляхам такога структурнага раскідання па многіх кодах... Зараз усе раз'яднаны і абыякавы пад уладай тэлебачання і аўтамабіля, пад уладай мадэляў паводзін, захаваных ва ўсім – у перадачах мас-медыя або ў планіроўцы гарадоў. Усе выбудаваны ў шэраг, і кожны несвядома атаясамляе сябе з умела расставленымі накіраванымі сімулятыўнымі мадэлямі» [1, с. 157–159].

Другі аспект лінгвістычнага разгляду сацыяльных супярэчнасцей заключаецца ў тым, што пратэст супраць пазначанай мадэлі «семіякратыі» найбольш эфектыўны таксама ў семіятычнай плоскасці. Татальнае маніпуляванне кодамі і значэннямі, якое ўяўляе сабой «гарадское гэта», з'яўляецца слабым не з боку рэчаў, а з боку знака.

Бадрыяр ілюструе гэта на прыкладзе графіці. Ён прыводзіць прыклад «паўстання знакаў» увесну 1972 года ў Нью-Ёрку, калі горад заклінула хваля графіці. Бадрыяр інтэрпрэтуе гэтыя падзеі як стыхійную барацьбу супраць улады сродкаў масавай інфармацыі, знакаў пануючай культуры. Задача графіці ў тым, каб збіць з панталыку звычайную сістэму найменняў, дзе кожны элемент убудаваны ў семіятычную сістэму і асэнсаваны толькі ў якасці зменнай, падпарадкаванай коду.

Графіці ажыццяўляюць татальны наступ на ўзроўні формы. У ім няма ўтрымання, няма паведамлення. Але менавіта гэтая пустата ўтварае іх сілу. Знакавая сістэма горада, «гета заходняй цывілізацыі», раскладаецца адной прысутнасцю графіці: «Непераможныя, яны супраціўляюцца любой інтэрпрэтацыі, любой канатацыі, ды і дэнатата ў іх няма ніякага; пазбягаючы як дэнататацыі, так і канатацыі, яны тым самым аказваюцца непадуладны і самому прынцыпу сігніфікацыі і ўрываюцца ў якасці пустых азначаючых у сферу паўнаважкіх знакаў горада, раскладаючы яе адной толькі сваёй прысутнасцю... Гэта вынікае з рэвалюцыйнай інтуіцыі – здагадкі аб тым, што глыбінная ідэалогія функцыянуе цяпер не на ўзроўні палітычных азначаючых, а на ўзроўні азначаемых, і што менавіта з гэтага боку сістэма найбольш слабая і павінна быць разгромлена» [1, с. 160–162].

Магчымы ідэалагічны перахоп знакавага пратэсту. Як адзначалася вышэй, Бадрыяр сцвярджае, што сіла графіці – у яго пустаце, у тым, што ён з’яўляецца антыдыскурсам, непрыступным для арганізаванага дыскурсу. Надзяленне сэнсам пазбаўляе яго сілы. Гэта магчыма па меншай меры двума спосабамі:

– эстэтычная рэдукцыя – пераасэнсаванне графіці як мастацтва («народнага мастацтва»), «абстрактнага экспрэсіянізму» і інш.). Графітысты ў гэтым выпадку называюцца «мастакамі графіці»;

– тлумачэнне графіці ў паняццях барацьбы за свабоду асобы, нонканфармізму як спосабу выжывання ў бесчалавечным асяроддзі.

Абодва спосабы з’яўляюцца скажэннем сутнасці графіці як пратэсту ў сферы азначаючых, закліканага разбурыць семіякратычную прыроду грамадства.

Графіці з’яўляецца заўсёды чымсьці больш значным, чым гарэзліваць, хуліганства ці спосаб творчай самарэалізацыі. Гэта наступ на семіякратыю, якая валодае сацыяльнай і палітычнай значнасцю. Разуменне гэтага часам прыводзіць да таго, што для знакавага пратэсту адводзіцца вызначанае месца. Прыкладам можа служыць сцяна пратэсту у Стакгольме, якая з’яўляецца чымсьці накшталт свабоды пратэставаць у пэўнай прасторы-часу. Па сімвалічным значэнні яе можна параўнаць са сярэднявечным карнавалам.

Вынікі. Такім чынам, тэорыі, якія належаць розным кірункам сучаснай філасофіі, дэманструюць пэўнае адзінства ў падыходзе да аналізу сацыяльных канфліктаў, а менавіта прыярытэтным спосабам вывучэння сацыяльных супярэчнасцей з’яўляецца разгляд іх лінгвістычных праламленняў. Ва ўсіх разгледжаных тэорыях адзначаюцца наступныя пераважныя аспекты вывучэння лінгвістычнага вымярэння сацыяльных адрозненняў: па-першае, сацыяльныя канфлікты фіксуюцца ў мове; па-другое, сацыяльныя супярэчнасці нейтралізуюцца ў сферы мовы.

Важна адзначыць, што асновай падзелу мовы ва ўсіх пазначаных тэорыях з’яўляецца стаўленне да ўлады, пры гэтым улада таксама інтэрпрэтуецца ў семіятычным аспекце: у Р. Барта – як ідэалогія, пануючы дыскурс; у Ж. Бадрыяра – як пануючы код; у О. Разенштока-Хюсі – як адзіная мова сацыяльнай супольнасці, сацыяльная «сістэма каардынат».

Трэба таксама адзначыць спецыфіку такога аналізу ў параўнанні з лінгвістычным. Філасофскі спосаб даследавання сацыяльных адметнасцей у моўнай плоскасці адрознівае неэмпірычнасць падстаў. Яе асновай з’яўляецца непразрыстасць сацыяльных адносін, няпэўнасць дыскурсу. Таму там, дзе лінгвістыка вывучае адрозненні ў лексіцы, жарганізмы, дыялекты, філасофія здольна на больш глыбокі аналіз.

Літатура

1. Бодрийяр, Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодрийяр. – М.: Добросвет, 2000. – 387 с.
2. Барт, Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М.: Прогресс, 1994. – 616 с.
3. Барт, Р. Мифологии / Р. Барт. – М.: Академический Проект, 2008. – 351 с.

4. Розеншток-Хюсси, О. Речь и действительность / О. Розеншток-Хюсси. – М.: Лабиринт, 1994. – 211 с.
5. Розеншток-Хюсси, О. Язык рода человеческого / О. Розеншток-Хюсси. – М.; СПб.: Университетская книга, 2000. – 608 с.

O. V. MASHCHIT'KO

LINGUISTICAL MEASURING OF SOCIAL CONFLICTS IN THE MODERN PHILOSOPHY OF LANGUAGE

Summary

The article is devoted to the analysis of linguistic fixing of social conflicts within the modern philosophical models. J. Baudrillard, R. Barthes, E. Rosenstock-Huussy's philosophical concepts have been taken as the basic objects of analysis. First of all social distinctions have been investigated by modern linguistic philosophy of language as «war in language». In all analyzed theories two primary aspects of the social distinctions linguistic measurements have been marked. They are: firstly, social division has been fixed in the language; secondly, social contradictions would be neutralized in the linguistic field. The urgency of problem which considered in the article is that the major direction of research within limits of the modern philosophy represents the consideration of sociality in semiotics refraction when any social and cultural phenomena have been inevitably fixed in signs, and could be interpreted as sign mechanism. Such phenomena could be from ordinary thinking to art, philosophy and politicians.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ